

שאלות ותשובות בירורי הלכות בנושאים השכיחים בענייני או"ח ויו"ד

דו"פקי בתשובה

בס"ד
עשיק פ'ר אחרי
שנת תשע"א ל'פ"ק
שנה ט'
[כל הזכויות שמורות]

העדות והארות יתקבלו בתנאי
אבל תוקף תהי' שלמה דוד קליין
מ"ה תשס"ג 00442071836956
07727197313
המ"ל: חברת "גילוי תורה"
שע"ר ביהמ"ד חסידי בעלזא
ק"מס (ר"ה) לונדון יצ"ו
נביאות כל ק"ח אומרי שליט"א

שאלה. באיזה אופן יש למכור הכלים בשטר מכירת חמץ.

תשובה. [א]. לכתחילה יש להקפיד לכתוב בשטר מכירת חמץ שמוכר רק החמץ בעין שבכלים ולא הכלים, לחוש לגדולי הפוסקים שכתבו שאם מוכר הכלים צריך לטובלם לאחר הפסח. [ו]יש שהיו מוכרים גם הבלועות שבכלים ע"י בסמוך. [ב]. אמנם אף אם מוכר את הכלים נהוג למעשה בהמקלוק שאין צריך לטבול הכלים לאחר הפסח.

א) מבואר בשו"ע (יו"ד סי' ק"כ ס"יא) דישארל שמכר כלי לעובד כוכבים וחרז ולקחו ממנו צריך טבילה. וכתב שם הפתחי תשובה (סק"י"ג) בשם החכ"א דלפ"י כשמוכר היורות לנוי בערב פסח משום חמץ שצריך טבילה לאחר הפסח, ולכן מוטב שלא למוכרם. ואכן בתשו' חת"ס (א"ח סי' ק"ט) כתב דמפני חשש זה הוא נהג עפ"י רבו מהר"י אדלר ז"ע שלא למכור רק החמץ שדוק בכלי ולא הכלי עצמו. וכ"כ הנו"ב (נדפס בתשו' שיעת ציון סי' י"א) וז"ל: והנה פרטנו שאמר כל מה שבחדר אוכלין ומשקין ולא כתבנו שימכור בסתם כל מה שבחדר, משום שלפעמים יש בחדר החמץ כלי מתכות או כלי זכוכית ולא חרס מצופים בברז או כסף וכדו' כל זה להא"י ויקנה מהא"י ארוב פסח יהיה צריך טבילה מחדש ע"כ. ואת החמץ הבלוע בדופני הכלי לא חששו למכור כי הרי מבואר מפורש בשו"ע (סי' תנ"א ס"א וסג"א סק"א) שאין עוברים בבי"ע על הבלוע בדופני הכלים ומותר להשהותם בבית בפסח במקום מוצנע, ופשוט שאין בהם גם החשש של שמה יבוא ויאכלנו.

ב) ובארוחתו רבינו (פסח אות ט"ז) הביא שהחזו"א בשנתיו הראשונות בא"י מכר הכלים עצמם והטבילם אחר הפסח, ובשנתיו האחרונות שהיה קשה לו, היה מוכר רק הבלוע בכלים. והגר"ש אלישיב שליט"א במכתבו להקפ"י זצ"ל (נדפס בהגו"ש הגרי"ש) הקשה דצ"ע לשם מה הוא הכלי בכלל למכור את הבלוע, גם צ"ע אם חל המכירה על טעמו ולא משום כי לכא"ו הוא כדבר שאין בו ממש כמכור אורז שמוכר אורז תניין, אם לא שתקנה לו גוף הכלי כח"מ סי' ר"ב. והקפ"י השיבו דמ"מ יש שני עניני בלוע' א' טעם בלבד והב' שבלוע ממשות האוכל בכלל כדאמרו' בכלי חרס הזינן להו' דמדידתי, ולענין הבלועות על פשוט האוכל מהני המכירה, אך לענין בליעת הטעם אכן לא מהני המכירה אך כיון שבמקור הד"ן משו"ט שאין צריך למכור הבלועות ורק שנהנו סליטל למכורם גם הכלים שלא להיות ברשותו אפי' משוה דמשוה ממילא סגי בזה שימכור הממשות הבלוע ולא הטעם הבלוע ע"כ, ובאמת מפורש בחזו"א (סי' ק"י"א סק"י"ו) שאי"ז למכור הבלוע שבכלים.

ג) ובכמה משטרי המכירה של גדולי הפוסקים מצינו שהיו כותבים בשטר מכירה שמוכרים לכרי את החמץ הדבוק בדופני הכלים, את הכלים עצמם משאילים או משכירים לכרי אבל לא מוכרים אותם להם (ע"י שו"מ מהדו"ו סי' נ"א, דרכ"ט יו"ד סי' ק"כ סק"ז, ובמה שליקט בהלכה של פסח ח"א עמ' רכ"ח).

ד) ובר"מ מנהג העולם למכור הכלים ולא לטבולם לאחר הפסח, והטעם כתב הגר"ש קלוניר בהגה' חכמת שלמה (סי' תמח) ובתשו' האלף לך שלמה (יו"ד סי' קצ"ד) דכיון שדעת הקונה והמוכר שמקח זה לא יתקיים לעולם, אי"כ אין שם הכניז נכקא' על כלים אלו ואין מכירה זו מחיבת טבילה, וכ"כ ערוה"ש (יו"ד ק"כ ס"ב) ובדרכ"ט (שם) ועוד. וכע"ז כתב הגרי"ש אלישיב שליט"א (שם) וז"ל לפי ה"ל שלפי הד"ן אינו מחויב למכור רק במקרה ויש בהם חמץ בעין, הרי אומדנת דמוכר הוא שכל עצמו של המכירה לא בא אלא להנצל מאיסור ב"י, פן יש בהם חמץ בעין, ואם היו באים לדין המוכר כליו הממוצים עם הגוי, והיהודי ה' טוען הואיל ונתברר שאין בו חמץ בעין הרי אדעתה דהכי לא מכתתי, הרי יש לדין שעפ"י אומדנת הזאת לא ה"י בכחתי להוציא את הכלי מחזקת היהודי, וע"י חו"מ (סי' ר"ז ס"ב) ברמ"א סי' י"א איכא אומדנת דמוכר נתבטל המקח ע"כ.

ובתשו' ארץ צבי (ח"א סי' פ"ד) מיישב המנהג עפ"י ש"י התבו"ש שהובא לענין בדאמת ביטול בעלמא סגי רק משום חומרתו ב"י ובי"ע מוכרין שמה לה היה ביטול בלב שלם, אי"כ לענין טבילה כלים שמכ"י שהבטיול היה בלב שלם ולא חלה המכירה.

ה) ולמעשה כבר העידו הפוסקים ה"ל שכן המנהג שאין טובלים אחר הפסח אף שמכור הכלים, אלא שלכתחילה יש לחוש לדברי החת"ס וסיעותיו שלא למכור רק החמץ הדבוק שעל הכלים, וכ"כ בקובץ מבית לוי בפסקי בעל השבט הלוי.

שאלה. האם מותר להשתמש בסכונן להחיצת הגוף, שמפו, ומוצרי קוסמטיקה שאינם מיוחדים לפסח.

תשובה. [א]. סבונים ושמפו המצויים בזמננו כבר נפסלו מאבילת כלל ולכן אף אם יש בהם תערובות חמץ מותר להשתמש בהם בפסח, ומ"מ נהגים להחמיר להקפיד להשתמש רק בסבונים כשרים לפסח, ונתבאר טעם החומרא בפנים התשובה [אבל מדינא אין חשש ולכן אם אין לו כשרים לפסח יכול להשתמש בהם].

[ב]. מוצרי קוסמטיקה שיש בהם תערובות אלוהאל, יש לחשוש שנעשו מאלוהאל של חמץ ויש לחוש שלא נפסלו מאבילת כלל (שם) וז"ל בהכרח צ"ל כבנות דמכין דמחמשת הוא יכלולו במכירת חמץ.

דין חמץ שנפסל מאבילת כלל

א) מבואר בס"י תמ"ב ע"י ט' דחמץ שנפסל מאבילת כלל מותר לקיימו בפסח, ובמשנ"ב (סקמ"ו) בשם הפמ"ץ דה"ה דמותר בהנאה. ומ"מ באכילה אסור מדרבנן דכיון דהוא רוצה לאכול הרי אחשביה לאכילה ואיסור (פוסקים המובאים במשנ"ב שם).
ב) והנה הסבונים המצויים כיום כבר נפסלו מאבילת כלל וכמו שכתבו בספרי זמננו (ע"י הליכות שלמה פ"ד סי"א ועוד). ועובדה הוי שראו כלב המלקק פון עד תומו רצו לחיוב שאין זה נפסל מאבילת כלל, ואמר הגרי"ש שאין מהו ראי, כי בודאי היה זה "כלב שוטח" ואין מביאים ראי' פן השוטים (הגדת הגרי"ש עמ' 113). ובאמת פן מבואר בגמ' חולין (דף מ"ט ע"ב) לגבי גילוי, אדיתא שם

"תניא חמשה אין בהם משום גילוי ציר וחומץ שמן ודבש ומורייס, ופרש"י שאין נחש שותה מהם, ר"ש אומר אף הן יש בהן משום גילוי, ואר"ש אני ראייתו נחש ששתה ציר בצידון, אמרו לו שטיא הוא ואין מביאין ראייה מן השוטים

ידון אם אמר' סיכה כשתיה באיסורים, ובאיסורים שנפסל מאבילת כלל, ואם שייך "אחשבי" להצד דאמר' סיכה כשתיה

א) אלא שידוע מה שדנו הפוסקים אם אמרו' סיכה כשתיה בשאר איסורים, ע"י בבי"ע (יו"ד סי' ק"י"א) בשם אורחות חיים דסיכה בדבר האסור באכילה אסור, דסיכה בכלל שתיה, והאחרונים חולקין ע"י ע"ש בט"ז (סק"ד), ובנקה"כ (ע"ד הט"ז שם) לאחר שהאר"ך בזה כתב "מי"מ ראייתו יש ממירין שלא לרוחץ ביו"ף העשוי מחלב ונכון הוא" גם בביה"ל בה"ל שבת (סי' שפ"ו ד"ה בשאר חלב) הביא דעת הגר"א שאסור לרוחץ מחלב דסיכה כשתיה, וכתב ביה"ל דמנהג העולם לרוחץ בבורית שלנו ורק איזה מדקדקים הזי"רין בזה, ואם מצוי להשיג בורית שנעשים שלא מחלב בודאי נכון לחוש לדעת המחמירין. והנה ע"י בפר"ח (ק"י"א סק"ד) שכתב שאף לדעת המחמירים בסיכה כשתיה, מ"מ מותר להשתמש בבורית אע"פ שהוא עשוי מחלב לפי שהוא פגום משום דמנהג הפוסק מאבילת כלל לכו"ע לא אמרו' סיכה כשתיה. וכ"כ בסולת למנחה (לכל לה דין ג), וכ"כ בערוה"ש (יו"ד ק"י"א סכ"ט) שבבורית שלנו שהוא מסריח ואף נלכב אינו ראוי, פשוט שאין בזה כל חשש, וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל לסוך בבורית במרחץ ואין פוצה פה ומצפצף ע"כ. וע"י גם בחזו"א (דמאי י"ד סק"י"ג) שכתב לענין טבל דאפשר שלא אמרין סיכה כשתיה בדבר שנפסל מאבילת כלל.

ומאידך מדברי הנקפ"ה והביה"ל מוכח דלא ס"ל כהפ"ח שהרי הם דיברו מענין בורית ואע"פ כתבו שנוון להחמיר בזה, ואין לומר דהבורית בזמן השי"ך לא ה"י נפסל מאבילת כלל, דראה בשו"ט שבת הלוי (ח"ב סי' מ"ח) שהשיב כבר למי שהציע לומר כן וז"ל: הנה הבורית בכל הזמנים והתקופות היה דבר הפגום כמבואר מט"י יו"ד סימן צ"ה סקט"ו, ומש"כ ה"ט"י שם בסוף דבריו בשם המהר"ל בעובדא דתינוק דמשמע דמהר"ל לא ס"ל כן, ע"י בתשו' צמח צדק הקדמון סי' צ"א שכתב דגם המהר"ל ומהרש"ל ס"ל דבורית פגום, וע"י גליון מהרש"א בקיצור, ובתשו' צ"צ ביאר היטב אופן עשיית הבורית גם בימים הקדמונים, וע"י תשו' צ"צ סי' מ"ז וסי' י"א וכ"כ דיש להחמיר אף בבורית שנפסל מאבילת כלל. מדבר הפגום דכן היה כל הדורות אפילו בדרך המהר"ל הקדום טובא, ואע"פ ארסו השי"ך ע"כ. וכ"ש בזמן הפתח חיים דכבר היה הבורית פגום וכמו שהעיד הערוה"ש שהובא לעיל שהוא ה"י בן זורו של הח"ח וכנת דהבורית שלנו היא פגום לגמרי, ומוכח דס"ל דיש להחמיר אף בבורית שנפסל מאבילת כלל. וע"י בכה"ח (יו"ד ק"י"א סק"י"א הגרע"י שליט"א) שהעיר על דברי הביה"ל למה לא נחית לחלק בין חלב שעליו מדבר הגר"א לבורית מחלב שעליו כתב הפ"ח דלכו"ע מותר ע"ש. וכפי הנראה דהביה"ל אכן לא ס"ל חילוק ה"ל וכדעת השי"ך, וע"י גם שו"ת אדני פו (ח"א סי' כ"ה).

ובביאור מחלוקתם נראה דנחלקו בהא דס"ל להמחמירים דסיכה כשתיה אם הוי כשתיה ממש ולכן אם משתמש בה לסיכה הוי כאחשבי' לאכילה דאסור, או דאף דסיכה כשתיה מ"מ אינו כשתיה ממש גם לענין אחשבי'. ש"ר בקובץ קול התורה (י"ב) במאמר מבעל מחזה אליהו שכתב כמש"כ בביאור מחלוקתם, והאר"ך שם טובא בזה ע"ש. וכן ביאר הגרי"ש אלישיב שליט"א בתשו' (נדפס בהגו"ש הגרי"ש עמ' 209) דס"ל להפ"ח דלא אמרו' בסיכה אחשבי'.

ד) גם ע"י בדברי המג"א (סי' תס"א סק"י) שכתב דטוב"ק דרך לשרותו בשכר וצריך לסוגרו בחדר או לעשות מחיצה לפניו ע"כ, והובא הלכה בשו"ע"ר (סכ"ד) ובמשנ"ב (סי' תס"ד סק"ג). וע"י בבית מלך (תס"ז סוף סעי' ח') ובשו"ת האלף לך שלמה (סי' ר"ח) שנתנה על המג"א פתח הטאבא נפסל מאבילת כלל וא"כ השכר שנתערב בו אינו ראוי לשתיה כלל וכלל וא"כ פקע איסורו ממנו, ותיצו דדברי המג"א נכונים רק בנוגע לשאיבת עשן הטאבא דשאיבה דומיא לשתי' דמכניס העשן לגופו, והרי נקט' דאף בדבר הנפסל מאבילת כלל אם אוכלו אסור משום דאחשבי' ה"ו כדכתיב'. ונראה מדבריהם דאחשבי' שייך לא רק במידי מאכלת ממש אלא גם בעישון, ולדבריהם יתכן לומר דגם לענין סיכה כשתיה אמרו' אחשבי' [אולם בעצם דברי המג"א חולקים עליו החכ"צ והדברי חיים ועוד, וכאמור הכרעת השועה"ר והמשנ"ב כהגמ"א].

ה) אמנם ראה בס' הלכתא מבי דינא (פסח, עמ' נ"ב) שהביא שם חכ"א לענין זה דברי הזכרון שמואל הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (סי' א' סק"ו) שכתב בגדר סיכה כשתיה, דמה"ל למידין רק להשתמשות של סיכה חשובה בהשתמשות של שתיה, אבל מעשה אכילה גבירה אין כאן, ולענין זה סיכה כשתיה אינה אלא מדברג, וממילא לכל הדינים התלוים בהשתמשות אכילה ושתיה הוא הוי סיכה כשתיה מדאורייתא, וכ"י, מאדבנן לענין דין אחשבי' במאכלת אסורות או ביוכ"פ לא הוי סיכה כשתיה מדאורייתא, לזה האיסור תלוי במעשה אכילה ואכילה אין כאן ע"ש, והוסף שכן שמע מהגרי"ש מבריסק זצ"ל, ועיין במכתביו בחידושי ר"י הלוי למסכת יומא שכתב למדנו מאן דסיכה אינו נחשב כאכילה ממש, שאמור בהו שהחשיבו לדבר פגום כאוכל ע"ש. ולפי דבריהם אין להחמיר מעיקר הדין שלא להשתמש בפסח בסבון פגום שיש בו תערובת חמץ מצד דין סיכה כשתיה, והרי"ז רק כהטאה מחמץ פגום שמותר בפסח.

ו) וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק (א"ח סי' רמ"ב) שכתב לתרץ דבר המג"א ה"ל ממה שהקשו דהטאבא הרי כבר נפסל מאבילת כלל, וכנת וז"ל אין הנידון דומה דהתם איירי בפת שנעפש ונתקלל מהיותו מאכל כלל ופול רק כעפרא בעלמא וה"ה בחרכו קודם זמנו שנעפש מהיותו אוכל, וכן לענין דיו בספ"י תמ"ב [סעי' ו'] דמבואר שם דדיו שהוא מבושל בשכר שעורים מותר לכתוב בה והטעם דכבר נפסל מאבילת כלל, אבל במידי דעבידא לריח ולשאוף אותו והחמץ שה"י ראוי לאכילה או לשתי' עשאו ותיקנו להריח ולשאוף אותו מחשבתו משוי' ל"י להאי חמץ וחשיבותא דריח ושאיפה הוי כאלו תיקנו לאכילה ושתי' ודלחרתי ולשאוף אותו לא נתקלקל חמץ למאי שמתקנין אותו זה מחשיבו ומקיים שם החמץ עליו, משא"כ בדין שאין חשיבות החמץ נשאת בו, ודועתי כי יש עוד לפקפק בה מ"מ כיון שהדין נמצא כתוב מפורש בגמ"א צריכין אנו למשכנוי נפשין ולהסבר את דבריו ע"כ. ובביאור דבריו לחלק בין דיו לטאבא כתב הגרי"ש אלישיב (שם) וז"ל והבהרתי צ"ל כבנות דמכין דמחמשת הוא יכלולו בתקן את הטאבא להריח זה הוה כאילו אחשבי' לאכילה. ע"כ חידש המהר"ם שיק בדברי המג"א דהיכי דנטל חמץ שה"י ראוי לאכילה והוא עשאו ותיקנו לשם איהו ענין, מחשבו משוי' להאי חמץ וחשיבותו כאילו תיקנו לאכילה ולא מהני במאי דנפסל מאבילת כלל. ומי"מ כבר נתבאר דהביא מראו והגר"ש"ק הבינו חרות בדברי המג"א, ולדעתם אין שום הכרח לחידושי' של המהר"ם שיק בדברי המג"א.

וביותר מדברי המהר"ם שיק מבואר בתשו' שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' קמ"א) לגבי ספירת העשוי להאיר ומעורר בו חמץ שנפסל מאבילת כלל, וכתב דאם משתמש ונהנה ממה שעומד לא כעת אי"ז נחשב פגום. אמנם דבריו צ"ע וכמו שנתקשו ביה"ח (ה"ל חמץ ומצה סי' א' סק"י"א) בשם תשו' מנחת משה וכן הגרי"ש"א (שם) דמאי שנא אור מדיו שמבואר שמותר להשתמש בו משום שנפסל מאבילת כלל אף שעומד כעת לשימוש דין, וצ"ע. וע"י להשוואל ומשיב בעצמו (מהדו"ק ח"ב סי' קמ"ח) בנדון אחד

פרפראות

בענין "הנזהר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא"

בבא"ט (סי' תמ"ד סק"א) הביא מה שכתב האר"י ז"ל "הנזהר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא". והגד"ק הבני יששכר ז"ע בהגהות מהרצ"א הביא דמקורו טהור מדברי הוזה"ק.

ומפורסמת הקושיא בשם הרבנית בילא בת הגה"ק ר' איציקל המבורגר זצ"ל ואמו של הרה"ק מראפשיץ זי"ע [ובתשר שואל ומשיב (מהדורת ח"ג סי' י"א) הביא קושיא זאת בשם הרבנית בת הגה"ק מרה יוקל אבדק ברא"ד] על הא דמבואר בתוס' חולין (דף ה' ע"ב) על דברי הגמ' השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלן על ידן צדיקים עצמן לא כ"ש, והקשו התוס' דהא מצינו בגמ' דר' ישמעאל קרא והטה, ותיירצו התוס' דדוקא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה על ידן שגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור אבל בשאר איסורין אין גנאי כ"כ.

והשתא לדברי האר"י"ל שכל מי שנוהר במשוהו חמץ אין איסור בא על ידו, וא"כ כשבא על ידו איסור במשך השנה על כרחו נצטרך לומר שנכשל גם בדברי אכילה של חמץ בפסח, שאם לא היה אוכל חמץ אף כל שהוא הלא לא היה נכשל, וא"כ חזרה קושיית התוס' לדוכתה.

ונאמרו בזה כמה תירוצים:

א. בפשיטות אפשר לתרץ עפ"י המשך דברי התוס' (שם) שכתבו לחלק בין אכילת איסור לבין אכילת היתר בומן איסור, דהגנאי הוא רק כשצדיק אוכל מאכל איסור אבל אם אוכל מאכל היתר בומן שאסור לאכול המאכל ההיא אין בו גנאי כ"כ והוי כשאר איסורין שאינם מידי מאכל, ולפי"ז לק"מ, וכן תי' בתשו' שואל ומשיב (הג"ל) ובס' נפש חיה (מרגלות סי' רמ"ב).

[וראה בקובץ אור ישראל (מ"ג) שהעיר שם חב"א ע"ז מהא דביארו האחרונים - עי' קובץ שיעורים ח"ב גיטין אות ו' - מש"כ התוס' ד"אין דבר מגונה כל כך אכילה של היתרא בשעת האיסור" דכוונתם לחלק בין איסורי חפצא לאיסורי גברא, וס"ל דלא שייך לא דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים כשאין המאכל חפצא דאיסורא, דכשאין האיסור אלא על הגברא "אינו מגונה כ"כ", וא"כ בגדודי הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם חמץ בפסח הוא איסור גברא או איסור חפצא, עי' צפנת פענח (על הרמב"ם הל' ח"מ פ"א ה"ו) ושו"ת חלקת יואב (מהדורת סי' כ'). אמנם באמת לק"מ דמשוהו חמץ" בודאי לא הוי איסור חפצא כיון שלא מצינו בכל התורה שמשוהו ייחשב כאכילה, וכן תירץ בפשיטות בפרד"ס יוסף פ' בא בפסוק שבעת ימים (ובעני"ז העיר על דבריו חב"א בקובץ אור ישראל מו).

ועוד נראה שיש לבאר דברי התוס' באופן אחר קצת, דעקר החילוק בין מאכל איסור למאכל היתר בומן איסור הוא, דמאכל איסור הרי מטמטם את הגוף וזהו הגנאי לצדיק שיאכל מאכל מטמטם גופו, אבל שאר אכילות היתר אף שהן בומן איסור הרי אינן מטמטמות את האדם האוכלו ולכן אף את"ל דהוי חפצא דאיסורא מ"מ כיון שאינו מטמטם אינו גנאי כ"כ, ומש"ה שפיר שייך שצדיק יכשל בה וא"כ שפיר תי' השואל ומשיב הקושיא הנ"ל כנלענ"ד. שר"י שנחלקו האחרונים אם איסור התלוי בומן מטמטם את הלב דעת השערי דעה (יו"ד סי' פ"א) כפי שביארו הקצוה"ש (ח"ט סי' קמ"ז הע' ד') דאיסור התלוי בומן אינו מטמטם את הלב, אמנם בתשו' ערוגה"ב (אור"ח סי' קל"ח) מבואר דשייך שמתן הלב אף באיסורים התלויים בומן כגון אכילה ביוכ"פ ואכילת "חמץ בפסח" כדמובא מדברי האחרונים שהביאו לענין טמטום הלב מהך עוברא שהריחה גבי יוה"כ, ובפשוטו י"ל דזה תלוי ג"כ בשאלה הנ"ל אם חמץ בפסח הוי איסור גברא או איסור חפצא דבאיסור גברא לכאורה לא שייך טמטום הלב ורק באיסור גברא, דהשערי דעה ס"ל דאיסור התלוי בומן הוי איסור גברא ולכן ל"ש בהו עמטום הלב וכ"כ הקצוה"ש בדעתו, ולערוגה"ב ס"ל דחמץ הוי איסור חפצא ולכן גם שייך טמטום הלב, ולדיר"י עכצ"ל כמש"כ לעיל דאיסור משוהו בודאי לא הוי איסור חפצא ודק"ק.

ב. בס' אמרי פנחס להה"ק מקור"ץ זי"ע (את הרי"ה) מובא שהקפיד על הבא"ט שהעתיק דברי האר"י"ל "מובטח שלא יחטא" כי איך אדם מובטח מחטא, ובכתבי האר"י כתוב רק "יועיל לו שלא יחטא", ולפי דבריו לא קשה כ"כ קושיא הנ"ל.

ג. בשו"ע הרב (תשובות סי' ה') ובא"א (סי' תניה) מבואר דהיינו רק למי שמחמיר בכל החומרות הנהוגות בפסח הוא אשר מובטח לו שלא יחטא, ועי' גם שו"ת ערוגה"ב (סי' קל"ח).

ד. יש שמקובל אצלם דכוונת האר"י"ל הוא לאו דדוקא בנוהר לא לאכול משוהו חמץ, אלא אפילו בענין דבל יראה ובל ימצא והיינו אפילו פירורי חמץ שמדינא אין איסור ל יראה שבטלים מ"מ הנהור גם מפירורים אלו שלא יהיו ברשותו מובטח לו שלא יחטא, ולפי"ז ג"כ לק"מ, אך מדברי הוזה"ר דייקו דההבטחה היא על הנהור מאכילת משוהו חמץ גרידא ולפי"ז הדרא הקושיא לדוכתה (עי' מה שהביא בזה במבואר להמחזור המפורש לחג הפסח).

ובשו"ת תירוש ויצהר (סי' ל"ט) הביא קושיית העולם דהאיך עשו העגל הא הנהור ממשוהו חמץ כו' וביציאת מצרים העידה התורה כ"י לא חמץ, א"כ לא ה"י גם משוהו דקמי שמיא גליא וא"כ איך יכלו לעשות את עגל הזהב. ולפי הנ"ל אות ב' לא קשה כ"כ.

בברכת חג כשר ושמח לכל בית ישראל

שה"י לו סבון בחנותו ושכר למכרו אי מותר אחר הפסח, והשיב שבודאי הסבון כבר נפסל מאכילת כלב ופשיטא דמותר לאחר פסח ולא עבר על כל יראה, ולכא"ו סותר את דברי עצמו.

להלכה בנידון סבונים

ז) ומעתה לדינא בענין סבונים המצויים מדינא כבר נתבאר דלהלכה לא אמרי' סיכה כשת"י וגם הבאנו לדון להפוסקים דסיכה כשת"י אם שייך לומר אחשבי, ולכן מדינא אין להחמיר בה. וכ"פ הגר"ש"א בהליכות שלמה (שם). אמנם לתחילה מנהג העולם להחמיר הואיל ומצויין סבונים כשרים לפסח, וכנראה דחוששין שדייק לומר אחשבי' גם לענין סיכה כשת"י, וכ"כ הגרי"ש אלישיב שליט"א בתשו' (נדפס בהגש"פ עמ' 269) דאף דבכל השנה אין חוששין להדיעה דסיכה כשת"י מ"מ בפסח נוהגין להחמיר בה לתחילה, וכן הגר"ש"א אף שהתיר למעשה מ"מ לעצמו החמיר להשתמש בדוקא סבון הכשר לפסח (שלמי מועד פ"א והליכות שלמה שם). ובפרט לפי חידושו של המהר"ם שיק יש להחמיר בסבון, וכנראה דלכתחילה משום חומרא דחמץ חוששין לדבריו.

הנידון במוציא קוסמטיקה

ח) וכ"ז לענין סבון אמנם במוציא קוסמטיקה שיש בהם חשש תערובת חמץ יש להחמיר יותר, כי בשום הוא בדרך כלל כוהל עם ריח, ומצוי שהכוהל נעשה מחמץ, ויתכן שיש בהם שאינם פסולים מאכילת כלב ולכן יש להחמיר בהם יותר, כ"כ בהליכות שלמה (שם).

ועי' בשו"ת דברי מלכאל (ח"ד סי' כ"ד סקמ"ג) שכתב בה"ל: ובהו יש משכול גדול שראיתי משתמשים בפסח בדברים מריחים לזקק על בגדיהם ובביתם ורובם חמץ גמור כי יש בהם י"ש זקק, ובפרט מה שנקרא פארפומא נטבר לי ע"י יודוע ממה נעשים שעיקרם הוא י"ש זקק ורק מעורב בה מטעם מדברים מריחים, וצריך כל אדם ליהרר ולהזהיר בה את בני ביתו, ויש שבאים לביהמ"ד עם בגדיהם שזלפו עליהם בשעה זו פארפומא ומכשילים אחרים להנות מריח חמץ, וא"ל שהריח הוא רק מהדברים המריחים שנתערבו שם ולא מהי"ש וא"כ המריח אינו נהנה מהי"ש, דז"א דהא לולא הי"ש לא היה הריח נודף כ"כ, רק בשביל חזק הי"ש נודף הריח למרחוק, ולכן שייך בדין זה וזה גורם ואמ"ל כי בודאי איסור להשתמש בהם בפסח.

וראיתי לחב"א (קיצור הל' פסח הגר"י ט"ז) שכתב דבאמת הבושם ראוי לאכילת כלב, אלא שאין שותים אותו שאין זה טעים להם שאינם אוהבים לכוהלו, ואף אם עשו ממנו בושם הכוהל לא נפגם בו, כי רק הכניסו בו ריח טוב, וראוי עדין לשתית אדם ע"כ בשעת הדחק. לכן אם הבושם עשוי מכוהל של חמץ אסור להשתמש בה בפסח. ועי' גם בביה"ל (סי' תמ"ב סי' ט).

כשאפשר להפריד א"כ את החומרים

ט) אמנם ראה בשו"ת חזון נחום (סי' מו) שנקט בפשיטות שהמי בושם נפסלו משתיית כלב וכ"כ לשתיית ב"א, אלא שדן שם להחמיר משום שמיצאות ע"פ אמצעים כימיים להוציא את הרעל שבהם והיו ראויים לשת"י, ולאחר שדן בהו באכילת העלה דאין לחוש להו דכיון דהשתא אין ראויין לא מהני הואיל שיחול עליהן איסור ב"י מאחר שכבר נעשו אין ראויין לשת"י עוד קודם הפסח ע"ש באריכות, וכ"כ בשו"ת "חיים ס"י ה' בשם שו"ת אבן שתייה ובשם עצי הלכבון (סי' י"א). ומאידך בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' רפ"א) ובשו"ת דברי אליהו (סי' ה') כתבו דאם אפשר להחזירו ע"י תחבולה אין להקל, ועי' גם שו"ת אור שמח (סי' נ"ה) לבני ספי"ט שמעריבין בו סם ורעל דאסור להדליק בהם בפסח משום דאפשר לתקנם ע"י תערובת דברים אחרים, ועי' במקראי קודש (סי' נ"ד) בהו, ובאריכות בספר הלכות מבי דינא (הג"ל), ועי' שאין להביא ראי' מהדברי מלכאל לענינו ע"ש.

ולענין א"כ חמץ בפסח מאכילת כלב הדבר תלוי במציאות לפי הזמן ואין ליתן כללים בזה, ולכן בבושם הנעשה מתערובות כוהל של חמץ אין להשתמש בה בפסח ויכלולו במכירת חמץ כיון שיתכן שלא נפסל מאכילת כלב, ובפרט להדיועות דלא אזלי' בתר השתא בודאי יש להחמיר דהרי אפשר להפרידם ע"י דברים כימיים.

* * *

בענין אכילת קטניות בפסח לחולים ולקטנים, ודין שרויה לקטנים

[א.] היתר לחולים, ולקטנים בשעה"ד נכשאים רוצים לאכול מאכל אחר:

מבואר באחרונים דבשעה"ד כשאין לאדם מה לאכול מותר לאכול קטניות, וה"ה לחולה אף שאין בו סכנה (עי' משגיב סי' תמ"ג סק"א), ולכן בתינוק בשעה"ד כשאינו רוצה לאכול מאכל אחר (עי' חיי"א כלל קכ"א סי'), והויגם לבשל בשבילו מוצרים מקטניות. ואינו תלוי בגיל התינוק אלא כל אמן שאין אפשר לו לאכול מאכל אחר כ"א ע"י הדחק ועי' שבת"ח ח"ו סי' קצ"ח). ולחוי ידוע שלאחרונה יש דייסה כשרה לפסח שאינה עשויה מקטניות, והיא 'דייסת ערמונים' המהוה תחלופה טובה לשאר הדייסות [שהיא קלה לעיכול, וגם הרופאים ממליצים עליה], ועל כן אם אפשר להשיג, עדיף לנסות ולתת דייסה זו, דתו לא הוי שעת הדחק להתייר דייסה מקטניות, מלבד כמובן אם התינוק רגיש ואינו סובל (אורח כהלכת עמ' תפ"ג).

ומבואר בשו"ת מהר"ם שיק (אורח ח"ו סי' רמ"א) דנוהגים ליחד כלים מיוחדים שבהם משבילים את הקטניות לתינוקות ולחולים. ובהגש"פ הגרי"ש"א (עמ' 12) דראוי ליהרר כמשופץ מים ורותחים מקומקום של פסח על קטניות שלא יעלו אדים תמים מלמטה לכלי של פסח.

וכתב במשגיב"ב (שם) דאף בכה"ג שצריך לאכול קטניות יקדים קטניות לאורז שחם דומין יותר לה' מנינים ושייך בהו טפי למיגור. ולכן יש להעדיף ליתן לתינוקות דייסת קורנפלור שנעשה מתיירס מאשר להאכילם דייסת אורז. אמנם כמובן דהוא רק כשהתינוק אוהב את הקורנפלור דאל"ה אין שום חשש (עי' פסק"ת אות ט').

[ב.] שרויה עדיף מקטניות, וענין להאכיל שרויה לילדים

יש לדעת דאם אפשר ללא כל בעיה להקדים מצה שרויה לקטניות, צריך להקדים השרויה, שהרי הקטניות הוזכרו בגאונים והחזיקו בכך הראשונים ונפסק ברמ"א להלכה, משא"כ שרויה שנוהגין להתמיר אבל אין זה מעיקר הדין, ובהרבה מקומות נהגו להקל לגמרי בנתינת שרויה לילדים בכלים מיוחדים (עי' בס' כהלכות הפסח עמ' ס"ז שהאדמ"ר בעל הפני מנחם מגור זצ"ל תמה על המורים היתר באכילת קטניות לקטנים יותר מאכילת שרויה, כי בודאי יש להקל יותר בשרויה שהיא חומרא בעלמא ולא בקטניות שהוא איסור חמור שנתקבל מימות הראשונים בחומרא גדולה, וספיר שבעודו קטן נתנו לו לאכול שרויה ובכלים נפרדים. גם בהגדת צאנו עמי רטו מובא שנשים וקטנים אכלו שרויה בכלים מיוחדים להם, וכן במנהגי סקווירא עמ' יא ובילקוט אוהב ישראל אות נב שהקילו קצת ולא הקפידו בילדים האוכלים שרויה בכלים מיוחדים לכן. ועי' שו"ת קנין תורה ח"ב סי' פ"א שבפולין לא החמירו נשים וילדים בשרויה).